

Brechts olifantenstuk

Jacob Derwig in 'Baal' (foto: Maaik Krijgsman)

Heiner Müllers autobiografische schets uit 1992 *Krieg ohne Schlacht – Leben in zwei Diktaturen* (onlangs in paperback uitgebracht, met een vermakelijk Stasi-dossier als aanhangsel) maakte enige tijd deel uit van mijn vaste reisbagage. Ik kroop er als het ware kriskras doorheen. En kwam steeds meer te weten over de auteur van die eigenaardige, briljante en hermetische toneelteksten. Müller schrijft in zijn boek veel over Bertolt Brecht, die de afgelopen maanden vanwege een rellierig geschreven biografie weer volop in de belangstelling is. Müller onderscheidt twee kanten van de medaille die Brecht heet. De robuuste, heldere, analytische en dialectische Brecht, daar heeft Müller weinig mee op. Die kant van de medaille noemt hij 'römisch', wat zowel 'Romeins' als 'rooms' betekent. De Brecht waar Müller stinkjaloers op is, die schreef het – hier nagenoeg onbekende – fragment *De ondergang van de egoïst Fatzer*, en – in kreupele verzen – de Hitler-parodie *De weerstaanbare opkomst van Arturo Ui*, het stuk dat Heiner Müller dit seizoen

gaat ensceneren in het gewezen Brecht-mausoleum, het Berliner Ensemble. Deze Brecht noemt Müller 'der gotische Brecht', de Brecht die kwaadaardig en zeer Duits durft te zijn. Müller schrijft – ik laat dit citaat opzettelijk onvertaald: 'Die berühmte Freundlichkeit ist Programm-musik. Brecht ist am besten wenn er böse ist. Zerrissen.'

'Zerrissen', 'verscheurd', was

Marc Terstroet

de jonge Brecht toen hij op twintigjarige leeftijd het toneelstuk *Baal* schreef, zijn eersteling, ontstaan in de zomer van 1918. Het was een reactie op *Der Einsame* van Hanns Johst, een lofzang op het onbegrepen kunstenaarsgenie, geschreven door een auteur die vanaf 1933 een zeer foute rol zou spelen in het theater dat de nazi's voor ogen stond. Brecht portretteerde in *Baal* een jongen die vreet, zuipt, neukt en onder-tussen stof voor dichtregels bij elkaar harkt tussen taxichauffeurs, barpianisten en hoeren. Brechts titelheld Baal houdt van mannen en van vrouwen. Hij is een ongrijpbaar 'Tiernensch'. De schrijver is zijn hele leven bezig geweest om het stuk te bewerken. Twee jaar voor zijn dood in 1954 keerde hij nagenoeg terug bij wat hij als twintigjarige Beierse pendant van François Villon opschreef.

Die versie inspireerde de jonge acteursformatie 't Barre Land (onder meer voortgekomen uit de Arnhemse Toneelschool) tot hùn visie op *Baal*. Het heeft een indringende voorstelling opgeleverd. De jonge spelers gingen een werkverband aan met

Discordia-actrice Annet Kounhoven als regisseur. Er moet in dat werkproces een bijzondere chemische verbinding tot stand zijn gekomen. De vormgeving is op zijn discordiaans verzorgd: kale plankieren als podia en achterwand, geraffineerd opgestelde lichtbatterijen. De tekstbehandeling is op de juiste momenten afstandelijk, hard en wreed. Er lijkt veel te zijn geïnvesteerd in het portret van een *lost generation*, die op een wanhopige manier klauwt en grijpt en graait naar nieuwe ervaringen. Het 'Lied van de Man Baal' wordt in de opening als een rauwe popsong in een microfoon gespuwd. Het ontroerende *Lied van het verdrinken meisje* wordt tegen het eind van de voorstelling – met een microfoon vlak bij een bakje water – bijna fluisterend en vertederd gezongen. Tussen die uitersten ligt deze voorstelling. De medewerkers van 't Barre Land noemen Brechts *Baal* een 'olifantenstuk'. En dat is het ook: een groot logbeest dat maar in het rond stampet en dronken kan trompetteren zonder dat iemand iets van de bewegingen en de geluiden begrijpt.

Wat tegelijk ontroert en imponeert, wat in ieder geval steeds onderhuids voelbaar blijft, is het grote collectieve geloof van alle makers die bij deze theateronderneming betrokken waren. Er walmt een gezamenlijk vertrouwen uit deze versie van *Baal*. En als de titelheld op het eind gewoon gaat liggen en met een zuchtje afscheid neemt van deze monstrueuze wereld, is het of er een bijzondere geest een beregend raam aanraakt en daarna statig voorbij schrijdt. Er lijkt iets bijzonders, iets onbenoembaar groots gebeurd. Om Brechts dichtregels – opnieuw onvertaald – te citeren: 'Keiner plagt sich gerne, doch wir wissen/ Grau ist's immer, wenn ein Morgen naht.'

LOEK ZONNEVELD

Nog te zien van 21 tot en met 24 september in Felix Meritis te Amsterdam

(Ingezonden mededeling)

**GENOMINEERD
VOOR DE AKO
LITERATUURPRIJS 1994**
RASCHA PEPER

**RICO'S
VLEUGELS**

Een meeslepend en aangrijpend verhaal over een verterende passie. f 34,90

BIJ DE BOEKHANDEL **LJVEEN**